

ALGÚNS TRAZOS DA FALA DE SAN VICENTE

Por: Xoán Fuentes Castro

“Ónde foste?”

“*Ayer* non trouxo nada”

“Hoxe cargou”

“O mes pasado foron a Pontevedra”

“Meus pais van en Pontevedra”

“Elas van a Pontevedra”

“Pensan ir a Pontevedra”

“Dille que vou no Grove”

“El vai ó Grove”

“Anda por *cuerda*”

“A *cuerda* do ‘reló’ ”

“Dáme esa *corda*!”

“*Bueno*, non me veñas con lérias”

“Aquí andamos, *luchando*”

“O *punte* caeu”

“Vai ‘acomedar’ os *cerdos*”

“As *cuentas* claras”

“Non se deron *cuenta*”

“A carteira é de *cuero*”

“E non ch’a de ser, oh?”

Etc. Etc. Etc...

As frases que se citan –nesta relación non hai afán selectivo– son só algunhas das moitas que salfiren a lingua dos habitantes da parroquia de San Vicente do Grove. Léndoas, podemos observar fenómenos de hibridación e substitución léxicas, usos sintácticos orixinais, afirmacións baseadas nunha interrogación negativa, asimilación fonética...

Mais, vexamos como se concretan este fenómenos nalgúñas das proposicións anteriores.

1) “Ónde foste?”

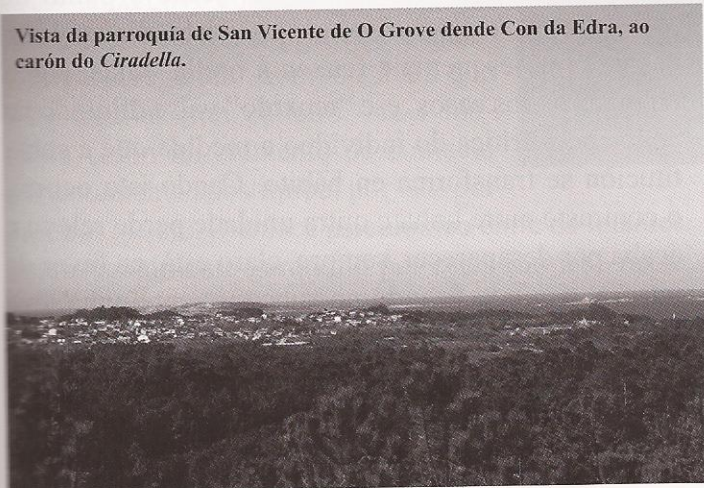
A forma tida por correcta sería: ‘A onde foste ou fuches’? Como se ve, a preposición direccional “a” fúndese co “o” do adverbio de lugar “onde”, é dicir, “a” subsúmese na masa fonética do “o”, mais non sen deixar a súa pegada no resultado. Mentres o “o” do adverbio simple “onde” é fechado, o de “ónde” é aberto, cousa que indica unha alteración na calidade sonora desa nova palabra. Aquí a abertura vocálica leva consigo un cambio semántico funcional. A idea

estática de lugar transfórmase nunha idea dinámica polo mero feito de se abriren un grao os órganos fonadores. Nin o que emite a mensaxe nin o que a recibe dubidan un instante do significado da segunda forma.

2) “*Ayer*” non trouxo nada, *hoxe* cargou.”

Nesta frase é manifesta a incoherencia léxica. Mentres a circunstancia pasada *ayer* pertence ao rexistro castelán, a presente exprésase en galego. A persoa que fala coñece perfectamente o termo galego *onte* para referirse ao día anterior. *Ayer* non amplía en ningún sentido o concepto de *onte*. E, non obstante, deixa este fóra da súa escolla. Por que? Primeiro: Deste proceder dedúcese que o falante non é consciente dos elementos formais da súa propia lingua e que non se preocupa de que as palabras respondan ao sistema lingüístico galego ou a un alleo. Escolto esa voz algunha vez, en algures e de labios de alguén e, no seu interior, elaborou de inmediato unha escala de preferencias. *Ayer* (francés: hier; italiano: ieri; románés: ieri) ven do latín *ad heri*, día anterior a aquel no que se está ou fala. *Onte* procede da expresión latina *ad nocte(m)* –con metátese– que en galego-portugués designou tamén ese día.

Vista da parroquia de San Vicente de O Grove dende Con da Edra, ao carón do *Ciradella*.

3) “*Meus pais van en Pontevedra*”; “*dilles que vou n(o) Grove*”.

Son equivalentes as frases anteditas coas de “*meus pais van a Pontevedra*” e “*dilles que vou a(o) Grove*”?

Ao meu ver, mentres *a* e *a(o)* son preposicións de pura dirección, é dicir, de sentido de movemento entre o punto de partida e o de chegada, *en* e *n(o)* sitúannos no noso destino facendo abstracción do sentido do movemento. Este vén presuposto na distancia entre os puntos inicial e final da viaxe. Outra característica destas construcións é que se usan co verbo de movemento “*ir*”:

a) en presente e imperfecto de indicativo: “*van n(o) Grove*”, “*ían n(o) Grove*”.

b) en futuro e en potencial cando hai dúbida: “*iranche n(o) Grove*”, “*iríanche n(o) Grove*”.

c) en imperfecto de subxuntivo (conxuntivo) forzando aparentemente a semántica do verbo “*ir*”:

“*quen pode dicir que non fosen n(o) Grove?*”. Como se ve neste exemplo, o valor de posibilidade impregna toda a proposición. Ás veces, son substituíveis polo verbo de situación “*estar*”, aínda que, neste caso, falta o valor dinámico do verbo “*ir*”, que transfere idea de dirección á preposición locativa “*en*”.

4) “*A cuerda do reló*”; “*Dáme esa corda!*”

É evidente a alternancia especializada que o falante aplica a estes e a outros casos similares. “*Corda*” –do Latín *chorda*– é o lexítimo herdeiro galego da palabra latina citada. “*Corda*” funciona nun campo semántico bastante amplo. Non debemos confundir ‘campo semántico’ con ‘sinonimia’. Nese ‘campo’, móvense verbas como *adival*, *cordel*, *cordón*, *soga*, *trelo*, *baraza*, *cabo*, *brenza*, *cabestro*, *cordal*, *sedeño*,

treixa, *amalló(s)*..., é dicir, que o galego non vai por detrás de ningún idioma por falta de termos que expresen a acción de atar nas máis variadas facetas ou de marcar unha liña. Isto quere dicir que un galego-falante dispón dun rico abano de posibilidades para non precisar préstamos de outras linguas no terreo que nos ocupa. Con todo, a xente, quizais influída por unha inexacta valoración de “*corda*”, apela a “*cuerda*” como algo especial, algo que interpreta mellor esa peza do intestino do reloxo. O que non se dí, por exemplo, é: colle esa “*cuerda*”.

5) “*A carteira é de cuero*”; “*o puente caeu*”; “*non se deron cuenta*”...

De novo, os termos con diptongo. “*Coiro*”, “*ponte*” e “*conta*” ocupan a plena satisfacción os lugares de *cuero*, *punte* e *cuenta*. Por que, entón, apelar ás formas diptongadas, que non responden á natureza fonética da frase? Un pouco antes dixemos que os fa-

lantes, por veces, non somos conscientes dos elementos formais da nosa propia lingua. Ademais, sen termos un motivo xustificábel ou razoábel, substituímos sen máis as palabras que se esperaría usásemos na nosa lingua “normal” por outras que, desde o punto de vista fónico, non

encaixan no esquema e renxen á orela. Mais, como na maioría dos casos, ese “renxido” vaise diluíndo na conciencia crítica do individuo a medida que a substitución se transforma en hábito. Cando isto ocorre, o contraste entre unha e outra unidade perde relevo e acaba por desaparecer, sempre, claro está, en favor da intrusa, e, aínda ficando no subconsciente unha leve vacilación, a elección recae na palabra importada. Que o resultado desta operación resulte dunha organicidade estraña non implica o rexeitamento de tal solución, sempre que o elemento receptor a interprete.

Entroido en San Vicente de O Grove. 1960.

6) “*E non ch’a de ser, oh?*”; “*E non han de vir, oh?*”

O idioma galego non é moi propenso a utilizar o adverbio afirmativo “si”. Para substituílo, dispón de fórmulas que cobren o mesmo campo significativo. Vexamos algúns exemplos: “fixo o que lle dixen?” –“Fixo”. “Vas de festa?” –“Vou”. “Has de vir?” –“Hei”. –“Veñen contentos?” –“E non han de vir, oh?”. Nas tres primeiras oracións, a repetición do verbo que figura na pregunta, variando, ás veces, a persoa e o tempo gramaticais, é un modo normal de afirmar. Ninguén bota de menos o “si”. A mesma construción é común con verbos potenciais e substantivos: “Podes axudarme?” –“Podo”. “É de ouro?” –“É”. O inglés responde a un esquema parecido de afirmación: “Did you write the letter?” –(Yes) “I did”. O auxiliar, “I did”, aparece aquí introducido polo adverbio formal de afirmación “yes”, quizais para dar “consistencia” fonética ao monosílabo “did”. Hai, xa que logo, unha diferenza con galego. O inglés usa sempre auxiliares neste tipo de respostas. O galego pode usar auxiliares ou verbos non substantivos. A expresión: “e non ha de vir, oh?”, malia o aspecto interrogativo que presenta, oculta sempre unha razón positivo-dubitativa, que pode ser matizada por unha modulación máis ou menos irónica.

7) “*Bueno, non me veñas con lérias!*”: “*Vai ‘acomedar’ os cerdos*”, etc.

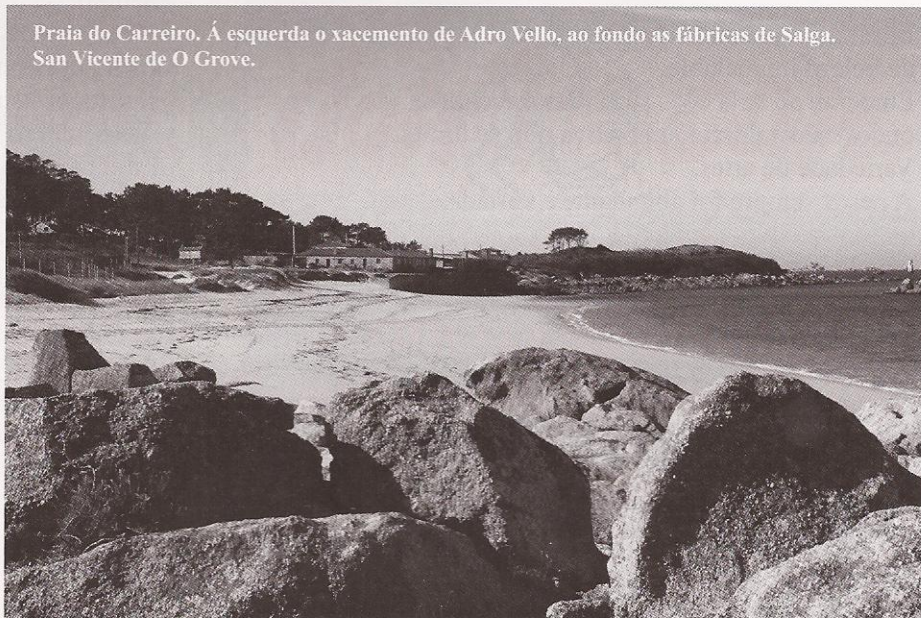
Frases como as que preceden este apartado denotan o grao de interiorización que acadaron moitas palabras alleas na fala normal dos galego-falantes. As palabras castelás, *bueno* e *cerdos* –adxectivo con valor entre adverbio e interxección a primeira e substantivo a segunda– non son máis que dúas agullas nun palheiro. *Bueno* funciona como un elemento de contacto perfectamente substituíbel por *vaia*, por *mira*, por *ben*. etc. O enlace psicológico entre os falantes ficaría igualmente garantido por estas formas –neste caso–, de carácter dual. Por qué non se usan?

Na segunda frase, o termo, *cerdos*, é aínda máis ferinte para unha orela que procure certa lóxica no sistema fonético dunha lingua, nesta ocasión, da lingua galega. En galego, para o animal mamífe-

ro paquiderme chamado *porcus* en latín, *pork* (carne de porco) en inglés, *porc* en francés, *porco* en portugués e italiano, hai varios nomes –cocho, marrán, chino, quino, suíno, bácoro..., sendo o máis usual o de *porco*. Por que xente que sempre dixo *porco* sente desde unha época para acá unha especie de repelo fronte a esa palabra? Lingüisticamente ningún deses termos ten vantaxe sobre os outros. Todos designan o animal definido algo máis arriba. Por que, entón, abandona un nome para escoller outro que designa exactamente o mesmo animal? Por nada, unha persoa non muda de palabra. Que hai debaixo deste feito?

O substantivo *cerdo*, moi común en castelán, procede dun tipo de sinécdoque na que unha parte designa o todo. Mais, a palabra *cerda*, do baixo latín, *cirra*, (pelo hirsuto, ríspido, áspero, do porco, entre outros animais) tamén é galega e portuguesa. Son conscientes deste detalle os que fan a substitución? Ao meu ver, o falante foxe do uso dunha palabra que, a través do tempo, foi sendo situada no centro dunha familia semántica: *porco* (substantivo e adxectivo), *porcallada*, *porcallán*, *porcalheiro*, *porcamente*, *emporcar*, *emporcallar*..., pala-

Praia do Carreiro. Á esquerda o xacemento de Adro Vello, ao fondo as fábricas de Salga. San Vicente de O Grove.

bras sempre referidas á sucidade, a aquilo que non está ou non é limpo. Esta valoración pode afectar a aspectos exteriores e tamén interiores, é dicir, de natureza moral. O valor “negativante” deste feito fixo que un nome que, en infinitas casas galegas apareceu sempre cargado de alegría e de fartura, se convertese en tabú. (...)